

ИЗВЕШТАЈИ О ПРОУЧАВАЊУ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ НА ТЕРЕНУ.

АРХЕОЛОШКА ИСПИТИВАЊА У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ.

Г. 1924, 1925 и 1926 ја сам путовао по Јужној Србији ради археолошких истраживања. Интересовао сам се у првом реду за класичне (грчко-римске), а затим и за преисторијске старине. Овде мислим да изнесем резултате тога рада у неколико потеза; у „Старинару“ биће о овим екскурзијама подробан говор и тамо ће бити објављени сви споменици које сам на њима нашао.

Н јпре сам имао намеру да за једну или две године, путујући по месец или два дана сваког лета, проучим целу Јужну Србију. У брзо се међутим показало да ће за тај циљ требати много више времена. Јер тај део наше земље врло је богат у античким старинама. Треба ићи из села у село; бар досад нисам тако рећи био у неком селу а да нисам нашао у њему какав споменик из римског доба.

У главном за ове три године ја сам истраживао у прилепском крају. Силазио сам и у Битољ, одлазио у Охрид и Стругу, ишао у Велес и Штип, али сам детаљно проучавао Прилеп и околину. Па и у том крају нисам још обишао свако село. У неким сам селима, истина, био и два и три пута — и увек у њима нашао по нешто ново —, али су толика остала непосећена. Уверен сам да и у њима има старина које мене интересују и гледаћу првом приликом да их посетим.

Места у којима сам био ово су, азбучним редом: Битољ, Боротин, Брајилово, Бучин, Бела Црква, Беловодица, Беровци, Вашарејка, Велес, Влково, Вођане, Војница, Врбјане, Галичане, Градско, Дабница, Добрушево, Долгавец, Долђане, Дреново, Дреновци, Дупјачане, Загоране, Зрзе, Ивањевци, Караман, Кажане, Кривогаштане, Крушевјане, Кудретин, Кукуречани, Локочере, Логоварди, Марков Град, Свето-Митране, Могиле, Небрегово, Ношпал, Обршане, Окиси, Опеница, Ореховац, Охрид, Пештерица, Плетвар, Прилеп (и Варош), Прилепац, Радобил, Росоман, Руфци, Секирци, Сенокос, Скопље (и најближа околина), Слечче, Тополчане, Трап, Трескавац, Трн, Трновце, Тројаци, Тројекрст, Штавица, Штип, Црнилиште, Чепигово.

Као што сам рекао у свима овим местима, или готово у свима, има античких споменика. То су натписи, статуе, рељефи, новац и т. д. Натписи су по правилу грчки јужно од Скопља. Они су у главном или надгробни или вотивни. Има и друкчијих и неки су врло интересантни.

На више места налазе се трагови од читавих насеља. Велике просторије покривене су циглом, малтером и т. д. Сељаци причају за нека места да плуг увек запиње за неке зидине под земљом. Таква насеља из римског и ранијег, македонског доба, имамо у Бучину, Вашарејци, Ореховцу, Прилепцу, Трапу, Чепигову. На два опет места постоје несумњиви трагови од античких *castra* (логора, утврђења): у Кажанима и у Добреште.

Било би вредно копати на тим местима. Изван сваке је сумње да би та откопавања дала добре резултате. Наравно она би била дуга и стајала би нешто новаца (и ако не треба мислити на неке велике суме). Ја сам копао

само на два места и само кратко време. Близу Чепигова открио сам доиста на једном већем простору од више стотину метара у дужину и ширину где год сам ударио будаком зидине из римског доба. Пошто је у Чепигову нађен један натпис с именом вароши *Stuberra*, то сам био помислио да су ово трагови од Стубере, те вароши која је добро позната из Полибија и Ливија. То међутим није сигурно.¹⁾ Још сам копао код Прилепца и ту сам открио једну интересантну гробницу озидану од мраморних тесаника.

Као што за стару варош код Чепигова нисмо у стању да кажемо како се звала у старо доба, тако не можемо да идентификујемо ни остала насеља о којима је реч. У старих писаца помињу се више насеља из античког доба у области Прилепа и Битоља. Може бити да они говоре и о некима од вароши које смо ми пронашли. Надајмо се да ће откопавања дати на то питање одговор.

Врло често од мештана нисмо могли сазнати одакле су донесени споменици који се у њиховом селу налазе. Понеки пут ти су споменици можда из неког даљег места. Али ваљда ће правило бити да су из најближе околине. У том случају у њима бисмо имали доказа да је и у том селу или близу њега у античко доба било живота. Можда ће се осим споменика који ту леже наћи у тој околини и други трагови некадашњих македонских и грчких становника.

Све нађене старине ја сам брижљиво препишао, снимео, фотографирао. Један део пренео сам у скопски музеј. Требало би то учинити и с већим бројем оних које су остале где су досад биле. Мислим да ту не би било никаквих већих тешкоћа. Споменици се налазе по правилу код цркава или у црквама. То је један чудан обичај у тим крајевима да се овакве старине носе цркви. У многим областима наше земље људи их држе код својих кућа и употребљавају их као стубове под амбарима и т. д. У Јужној Србији народ их се боји и мисли да доносе несрећу и болест. Пошто се ови споменици налазе код цркава и у црквама, требало би само црквена власт да допусти да се они пренесу у Скопље у музеј где им је једино место. Као поганским, незнабожачким остацима, њима је најмање место у хришћанским црквама. По неки пут они су узидани у црквене зидине. Чак и у таквим случајевима они би требали најчешће да се пренесу у скопски музеј. Тешко не би било, наиме, ни да се изваде из зидова. Скопски музеј, ако би се тако урадило, добио би врло брзо и готово бесплатно један леп и богат лапидаријум.

Историја Јужне Србије слабо нам је позната. У старих писаца имамо, истина, нешто података о том; чак о неким догађајима који су се у том делу наше земље одиграли они говоре опширније.²⁾ Али у главном све што у њима имамо о неколико векова историје те велике области своди се на неколико страница. Једини извор из кога можемо попунити то своје оскудно знање јесу споменици из тих времена, већ откривени и они, далеко многобројнији који се крију под земљом. Зато су археолошка испитивања у Јужној Србији од особитога значаја и зато им треба поклонити сваку пажњу. Ја се надам да ћу бити у стању да продужим свој рад и да ћу у току година открити велико археолошко и историјско благо у Јужној Србији. Скопски музеј ми је стављао досад за таква истраживања довољно материјалних средстава на расположење и ја сам уверен да ће он то и одсад радо чинити.

Н. Вулић.

¹⁾ О том гледај више у мом чланку *Stuberra* (у Сборникѣ Русскаго Археологическаго Общества въ Королевствѣ С. Х. С. I 1927.)

²⁾ Види Н. Вулић, Латински Писци.